

ŞEREF HANIM'IN YAZICIOĞLU MEHMED VE AHMED-İ BÎ-CÂN KASİDELERİ

Erdem SARIKAYA (*)

Öz

Klâsik Türk edebiyatı, XVIII. asırda devletin de içinde bulunduğu şartların bir sonucu olarak değişmeye ve gelenekselleşmiş kuralların bağlayıcılığından kurtulmaya başlar. Sosyal hayattan alınan öğeler, şiirde kendine daha fazla yer bulur. XIX. asırda da estetik ve edebî kabulleri açısından Klâsik Türk edebiyatı, XVIII. asırdaki görüntüsünü sürdürür. Mahallileşme üslubu, söyleyiş gücü ve hayal zenginliği bakımından artık eski gücünü koruyamasa da bu dönem şiirinde etkilidir. Günlük hayat sahneleri ve sosyal hayattan alınan tipler şiirin içerisine girer. Mekân algısı değişir. Şeref Hanım, klâsik Türk edebiyatı geleneğinin XIX. asırda Leylâ Hanım ve Âdile Sultan'dan sonra yetiştirdiği üçüncü büyük kadın şairdir. 1809 yılında doğan Şeref Hanım, İstanbul'da büyümüş ve hayatını orada devam ettirmiştir. Hayatı boyunca, ailesiyle birlikte Gelibolu'ya yaptığı seyahat dışında İstanbul'dan çıkmamıştır. 1861 yılında İstanbul'da vefat eden Şeref Hanım, yazdığı çok sayıda şiirle hacimli bir divana sahiptir. Onun Yazıcıoğlu Mehmed ve Ahmed-i Bî-cân övgüsünde kaleme aldığı kasideleri, şiir tekniği açısından olduğu kadar tarihî göndermeleri yönüyle de ayrı bir önem taşır. Çocukluk yıllarında ailesiyle Gelibolu'ya giden ve Yazıcıoğlu Mehmed ile Ahmed-i Bî-cân'ın kabirlerini ziyaret eden şairenin Yazıcıoğullarına ve Bayramiyye tarikatına beslediği muhabbet, bu şiirlerinde açıkça görülür. Şeref Hanım'ın kaside nazım şekliyle kaleme aldığı bu şiirleri; tertip özellikleri, vezin kullanımı ve muhteva unsurları açısından daha önce incelenmemiştir. Bu çalışmada, söz konusu manzumeler, şekil ve muhteva özellikleri açısından karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Klâsik Türk Edebiyatı, Şeref Hanım, XIX. Asır Türk Edebiyatı, Yazıcıoğlu Mehmed, Ahmed-i Bî-cân, Tasavvuf.*

*) Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı (e-posta: dr.erdemsarikaya@gmail.com). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8402-5085>

Şeref Hanım's Yazıcıoğlu Mehmed and Ahmed-i bî-Cân Qasides

Abstract

Classical Turkish literature, XVIII. century, as a result of the state in the state to change and the traditional rules begin to get rid of the binding. The elements taken from social life find more space in poetry. XIX. aesthetics and literary assumptions in the Classical Turkish literature, XVIII. image of the century. Although the localization style is no longer able to preserve its old power in terms of its power of expression and richness of imagination, it is effective in its poetry in this period. The scenes of daily life and types taken from social life are included in the poem. The perception of space changes. In XIX. century, Şeref Hanım is the third great female poet educated in classical Turkish literature after Leylâ Hanım and Âdile Sultan. Born in 1809, Şeref Hanım grew up in Istanbul and continued her life there. Throughout his life, he did not leave Istanbul except his travel with his family to Gallipoli. She died in Istanbul in 1861. She wrote many poems and has a voluminous divan. She is also of particular importance in terms of the pedestrian predicates that he wrote in favor of Yazıcıoğlu Mehmed and Ahmed-i Bî-cân, as well as historical references in terms of poetry. The love of the female poet who went to Gallipoli with her family in her childhood and visited the graves of Yazıcıoğlu Mehmed and Ahmed-i Bî-cân is evident in these poems. This poem written by Şeref Hanım with his verse style; The properties of the arrangement have not been previously examined in terms of the use of the meter and its components. In this study, the aforementioned manuscripts will be examined comparatively in terms of shape and content properties.

Keywords: *Classical Turkish Literature, Şeref Hanım, XIXth Turkish Literature, Yazıcıoğlu Mehmed, Ahmed-i Bî-cân, mysticism.*

Giriş

Klâsik Türk edebiyatı, XVIII. asırda devletin de içinde bulunduğu şartların bir sonucu olarak değişmeye başlar. Gelenekselleşmiş kuralların bağlayıcılığından kurtulan şiirde, sosyal hayattan alınan ögeler, kendine daha fazla yer bulur. XIX. asırda da estetik ve edebî kabulleri açısından klâsik Türk edebiyatı, XVIII. asırdaki görüntüsünü sürdürür.

XIX. asrın kadın şairlerinden olan Şeref Hanım, 1809 yılında İstanbul'da doğar. Kendisi de şair olan Mehmed Nebîl Bey ile Şerife Nakiye Hanım'ın kızıdır. Yenikapı Mevlevihanesi şeyhi Osman Selahaddin Dede'ye bağlı olan Şeref Hanım'ın küçük yaşta ve muhtemelen ailesiyle yaptığı Gelibolu seyahati hariç yaşamını İstanbul'da geçirdiği, Yakacık semtinin hayatında özel bir yeri olduğu, bir dönem akrabalarından kalan borçlar nedeniyle maddi sıkıntı çektiği, Sadrazam Ali Paşa'nın da yardımıyla kendisine maaş bağlandığı şiirlerinden anlaşılmaktadır. 1861 yılında İstanbul'da vefat eden Şeref Hanım, Yenikapı Mevlevihanesi'nde Muhibler Kabristanı'na defnedilmiştir. Kullandığı nazım şekillerinin yanı sıra, işlediği konular ve üslubuyla da kadın şairler arasında kendine özgü bir yer edinen Şeref Hanım, özellikle söyleyiş gücü, zekâ parıltısına sahip buluşları ve

şiiir tekniğine olan hâkimiyetiyle dikkat çeker. Farklı nazım şekillerinde şiiirler kaleme alan Şeref Hanım'ın bu şiiirlerinde din ve tasavvuf öğelerini başarılı bir şekilde kullandığı (Morkoç, 2017, s. 3456-3471), Mevlevîlik, Kâdirîlik ve Bayramîlik gibi tarikatlara duyduğu muhabbeti samimi bir şekilde ifade ettiği görülür (Arslan, 2010, s. 550). Kadın şairin elimizdeki tek eseri divanıdır (Arslan, 2002).

Şeref Hanım'ın kaleme aldığı kasideler içerisinde Yazıcıoğlu Mehmed ve Ahmed-i Bî-cân övgüsündeki iki manzume, şekil ve muhteva özellikleri açısından olduğu kadar şairenin biyografisine katkı yapmaları yönüyle de dikkate değerdir. Bu çalışmada, Şeref Hanım'ın Yazıcıoğlu Mehmed ve Ahmed-i Bî-cân övgüsünde kaleme aldığı iki kasidesi, şekil ve muhteva açısından ele alınacaktır.

1. İnceleme

Şeref Hanım, XV. asır mutasavvıflarından Yazıcıoğlu Mehmed ve Ahmed-i Bî-cân için iki kaside kaleme almıştır. Yazıcıoğlu Mehmed, XV. asrın ilk yarısında yetmiş mutasavvıflardandır. Yazıcı Salih adında bir kişinin oğludur. Yazıcıoğlu Mehmed'in doğum yeri bilinmemektedir. Ailesi, Gelibolu'ya sonradan gelip yerleşmiştir. Onun manevî açıdan en büyük mürşidi, Hacı Bayram-ı Velî'dir 1451 yılında Gelibolu'da vefat eden mutasavvıf şairin *Muhammediye*, *Megaribü'z-zamân li-gurûbi'l-esyâ fi'l-'ayn ve'l-'tyân* ve *Şerhü'l-Fusûsü'l-hikem* adlı eserleri vardır (Çelebioğlu, 1998-a, s. 159-174).

XV. asrın âlim, mutasavvıf, mütercim ve nasirlerinden olan Ahmed-i Bî-cân, Yazıcıoğlu Mehmed'in küçük kardeşidir. Gelibolu'da doğduğu tahmin edilen Ahmed-i Bî-cân'ın devrinin ilimlerini tahsil ettiği, Arapça ve Farsça öğrendiği, tasavvufa ilgi duyduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. 1466'dan sonraki bir tarihte Gelibolu'da vefat eden mutasavvıfın *Envârü'l-âşıkîn*, *Acâibü'l-mahlûkat*, *Dürr-i Mekkân*, *Kitâbü'l-müntehâ ale'l-Füsûs*, *Şemsiye* ve *Cevâhir-nâme* adlı eserleri bilinmektedir (Çelebioğlu, 1998-b, s. 175-180).

Bu başlık altında Şeref Hanım'ın iki kasidesi, şekil ve muhteva özellikleri bakımından incelenecektir.¹

1.1. Şekil Özellikleri

Şekil özellikleri başlığı altında, Şeref Hanım'ın çalışmamıza esas olan iki kasidesi; nazım şekli, vezin ve kafiye-redif kullanımı gibi özellikleri açısından değerlendirilecektir.

1) Çalışmamız boyunca Şeref Hanım'ın Yazıcıoğlu Mehmed övgüsünde kaleme aldığı kaside (K. 1), Ahmed-i Bî-cân övgüsünde kaleme aldığı kasidesi ise (K. 2) olarak kısaltılacaktır. Manzumeler, çalışmanın sonunda ek olarak verildiğinden metin içerisinde tekrar beyit alıntısı yapılmamış, kaside numarası ile beyit sayısı (b.) parantez içerisinde ilgili yerde gösterilmiştir.

1.1.1. Nazım Şekli

Arapça; *kastetmek*, *yönelmek* anlamındaki *ka-sa-da* kökünden türemiş bir kelime olan kaside, klâsik Türk edebiyatı nazım şekillerindedir. Edebî bir terim olarak kaside; ilk beyti kendi içerisinde, diğer beyitlerinin ikinci mısrası ise ilk beyitle kafiyeli olarak yazılan, belirli bir maksada yönelik uzun şiirlerdir. Kasideler, genellikle, din ve devlet yüklerini övmek, onlardan yardım istemek amacıyla ve belirli kurallar çerçevesinde yazılan şiir olarak tanımlanır (İpekten, 1994, s. 28 ve Dilçin, 2000, s. 122). Bununla beraber kasidelerin, gelenek içerisinde çok çeşitli amaçlarla kaleme alındıkları da görülür (Saraç, 2007, s. 26). Kasideler, şeklen gazele benzeyen, bununla beraber iç düzen bakımından gazelden farklılık gösteren şiirlerdir (Kurnaz ve Çeltik, 2010, s. 120).

İlk örneklerini Arap edebiyatında gördüğümüz kaside, önce İran edebiyatına XIII. asırdan sonra ise Türk edebiyatına geçer. Kasideler, 31-99 beyit arasında yazılan ve kompozisyon bütünlüğüne sahip şiirlerdir (Dilçin, 2000, s. 122-123). Nesîb ya da teşbîb olarak adlandırılan kasidenin giriş bölümü, 15-20 beyit uzunluğunda olup edebî yönüyle öne çıkar. Şair, övgüye geçmeden önce aşktan bahseder ya da bir betimlemede bulunur. Aşktan bahsedilen giriş bölümleri nesîb adını alırken, betimlemelerin yapıldığı bölümler teşbîb olarak adlandırılır. Bu bölümden sonra, girizgâh adını taşıyan ikinci bölüm gelir. Bu bölüm, giriş bölümüyle övgüyü birleştiren ve okuyucuya övgünün başlayacağını haber veren 1-2 beyitten oluşur. Kasidenin üçüncü bölümüne medhiye adı verilir. Bu bölümde şair, kasideyi sunacağı kişinin özelliklerini tarihî ve efsanevî kişilerle karşılaştırarak över. Medhiye bölümünün ardından şairler, okuyucunun şiire olan ilgisini canlı tutma amacıyla gazel tarzında bir şiir söyleyebilirler. Tegazzül adı verilen bu bölüm, her kasidede görülmez (Saraç, 2007, s. 23). Bu bölümün ardından şairin şiirini ve şairlik gücünü övdüğü fahriye adını taşıyan bölüm gelir. Kasidenin son bölümü ise dua adını alır. Şair bu bölümde, övdüğü kimsenin başarılarla dolu ve sağlıklı bir ömre sahip olmasını dileyerek şiirini bitirir. Kasideler, giriş bölümünde anlatılan konunun yanı sıra kafiyesine göre de bahariye, şitaiye, iydiye, sünbüliye gibi isimler alır (Dilçin, 2000, s. 125-152).

Şeref Hanım'ın Yazıcıoğlu Mehmed ve Ahmed-i Bî-cân övgüsünde yazdığı kasidelerin, form açısından değerlendirildiğinde klâsik kaside planına uymadıkları, nesîb-teşbîb, girizgâh, tegazzül, fahriye ve dua bölümlerinin her iki kaside de bulunmadığı görülür. Memduhün övgüsüyle başlayan her iki kaside, anlatım açısından ise gelenekteki diğer örneklerine benzemekte olup mübalağalı bir üsluba sahiptir.

1.1.2. Vezin

Şeref Hanım'ın incelememize esas olan her iki kasidesi de aruzun *mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün* kalıbıyla yazılmıştır. Her iki manzumede de aruzun başarıları bir şekilde uygulandığı görülür. Aruz uygulaması açısından şairlerin çeşitli nedenlerle başvurdukları imale, ulama ve med; bu manzumelerde bir ahenk ögesi olarak karşımıza çıkar (K. 1, b. 2, K. 2, b. 1).

1.1.3. Kafiye-Redif

Şeref Hanım'ın incelememize esas olan kasidelerinde, kullandığı kafiye ve redifleri şu şekilde bir tabloda gösterebiliriz:

1. Şeref Hanım'ın Kasidelerinin Kafiye ve Redif Tablosu

	Kafiye	Redif
K1	-Ân	-Dır Yazıcı-zâde
K2	-A	-Dır Ahmed-i Bî-cân

Şekil 1'den de anlaşılacağı üzere şairenin her iki manzumesinde de redif olarak seçtiği kelimelerin, gelenekteki diğer örneklerinde olduğu gibi manzumeleri belli bir anlam çerçevesinde topladığı, kafiye olarak seçilen ses ve hecelerin ise manzumelere ahenk kattığı görülür.

1.2. Muhteva Özellikleri

Bu başlık altında, Şeref Hanım'ın iki kasidesi, muhteva özellikleri açısından karşılaştırılmalı olarak incelenecektir.

1.2.1. Mutasavvıf Olarak Yazıcıoğlu Mehmed ve Ahmed-i Bî-cân

Şeref Hanım'a göre Yazıcıoğlu Mehmed, ariflerin üstün olanıdır. Tasavvuf bilgisinde arif, Tanrı'nın bilgisi başta olmak üzere tüm varlık ve olaylar hakkındaki bilgi anlamına gelen marifete sahip olan kişidir. Arifin bilgisi, ahlaki ve manevi arınma sayesinde gerçekleşen sezgi gücü ve derunî tecrübeye dayanır (Uludağ, 1993, s. 361-362). Şeref Hanım'a göre Yazıcıoğlu Mehmed, marifet bilgisine sahip veliler içerisinde parmakla gösterilendir. İlim ve irfanıyla halkın gönlünü doyuran ancak sofrası azalmayıp artan odur. Şaire bu noktada, Yazıcıoğlu Mehmed'i sultandan çok bir kahraman olarak görür (K. 1, b. 1).

Şeref Hanım'ın kasidelerinde kullandığı diğer bir edebî öge, keramettir. Keramet, Tanrı'nın veli kullarında görülen olağanüstü hâldir. Tanrı'nın veli kuluna lutfu olarak kabul edilen keramet, Hz. Peygamber'i örnek alan velinin davranışlarında ortaya çıkar (Uludağ, 2002, s. 265-268). Şeref Hanım, Yazıcıoğlu Mehmed'in keramet tahtına ruhların yaratıldığı ilk gün oturduğunu ifade eder. Bu nedenle Yazıcıoğlu Mehmed, dünyada ve ahiret hayatında mutluluğun sultanıdır (K. 1, b. 2-3). Şeref Hanım'a göre, Ahmed-i Bî-cân'a peygamberler zümresinin kabul olunanı dense buna şaşılmaz. Çünkü o, Tanrı'ya yakın bulunan keramet sahiplerinin övülenidir (K. 2, b. 3).

Niyaz, müritte olması gereken hâllerden olup Tanrı'ya en yakın makamdır. Tasavvufta insan, mürit; Tanrı ise murattır (Uludağ, 2007, s. 165-166). Şeref Hanım, gönül bağıllığıyla Tanrı'ya yalvarıp dua etmekle kişinin isteğinin yerine geleceğini söyler. Şaireye göre Yazıcıoğlu Mehmed, himmet ülkesinin sahib-kıranıdır. Himmet, kalbin kendini veya

başkasını kemale erdirmek için bütün ruhanî güçleriyle Tanrı'ya yönelmesidir (Demirci, 1998, s. 56-57). Şeref Hanım; himmeti bir ülke, Yazıcıoğlu Mehmed'i ise o ülkenin kıran sahibi olarak nitelendirir (K. 1, b. 4). Kutlu yıldızlar olarak bilinen Müşteri ve Zühre'nin aynı burçta, derecede ve noktada birleşmesine kıran adı verilir. Bu terim, genellikle devlet büyükleri için kullanılır. Böylelikle o kişinin her konuda talih açıklığına sahip olduğu vurgulanır (Pala, 2007, s. 386).

Hakikat, tasavvufta görünenin ardında bulunan gizli anlama, ilahî sırlara aşına olmak, Tanrı'nın tecellilerini temaşa etmek demektir (Demirci, 1997-a, s. 178-179). Şaireye göre, Yazıcıoğlu Mehmed'e hakikat denizinin incisinin hazinesi dense uygundur. Çünkü o, Tanrı'nın sevgilisi olan Hz. Muhammed'in övücüsüdür (K. 1, b. 10). Şeref Hanım, Ahmed-i Bî-cân'ı ise doğru yola gitmek isteyenlere yol gösteren, gerçeklik yolcusuna örnek tutulan kişi olarak niteler. Şaire, İslam'ın gösterdiği ve ilahî sırlara olduğu kadar lutuflara da ulaştıracak yolu, tarîk-i müstakîm olarak adlandırır. Ahmed-i Bî-cân, İslam'ın sınırlarını çizdiği ahlak kurallarına göre yaşamak ve böylece ilahî sırlara ulaşmak isteyen yolculara doğru yolu gösteren, örnek kişidir (K. 2, b. 1).

Şeref Hanım'a göre Yazıcıoğlu Mehmed, mutluluk burcunun ayı olarak parıldar. Bah-tının nurları, erdemlerinin olgunluğuyla günden daha belirgindir (K. 1, b. 9).

Şaire, Yazıcıoğlu Mehmed'i Hüma kuşuna benzetir. Onun yuvası, cennetteki hurma ağacındadır. Kültür tarihimizde; devlet kuşu, talih kuşu, cennet kuşu olarak da bilinen Hüma, efsanevî bir kuştur. Ayaksız olması, diri olarak ele geçirilememesi, hiçbir kuşu incitmemesi gibi özellikleri yönüyle edebiyatımızda refah, kudret, mutluluk ve baht açıklığının sembolü olarak bilinir (Pala, 2007, s. 216). Hüma kuşu gibi olan Yazıcıoğlu Mehmed'in kanadının gölgesi altına giren kişi, korkudan uzak, noksanlarından arınmış olacaktır (K. 1, b. 14). Şaire, Ahmed-i Bî-cân övgüsünde kaleme aldığı kasidesinde ise Yazıcıoğlu Mehmed'i Anka kuşuna, Ahmed-i Bî-cân'ı ise Hüma'ya benzetir (K. 2, b. 6). Anka da Hüma gibi efsanevî bir kuştur. Hakkında oluşan kabullere göre yüzü insan yüzüne benzeyen, boynu çok uzun, rengârenk tüylere sahip olan bu kuşun vücudunda otuz kuşun renk ve özelliklerini taşıdığı kabul edilir (Onay, 2009, s. 58). Anka, avlanamayışı ve ele geçmemesi gibi özellikleriyle imkânsız durumların anlatılmasında edebî bir öge olarak kullanılır. Bununla beraber halk hikâye ve masallarında kahramanlara yardım eden bir kuş olarak da ele alınır (Pala, 2007, s. 24). Kasidelerde her iki kuşun da gelenekteki kabullerin sınırları içerisinde telmih ve benzetme ögesi olarak kullanıldığı görülür.

Yazıcıoğlu Mehmed; aciz kalmışlara çare bulması yönüyle bir sığınma makamıdır. Bu nedenle Şeref Hanım, okuyucusuna cömertlik sahibi olan mutasavvıftan samimiyetle isteğini dilemesini tavsiye eder (K. 1, b. 15). Bu noktada, şairenin ihlâs kelimesini kullanarak samimiyeti vurgulaması dikkat çeker. İhlâs, tutum ve davranışlarda Tanrı'nın rızasını gözeterek ikiyüzlü olmamak ve özün söze uyması demektir (Uludağ, 1999, s. 258-259).

Şaireye göre Ahmed-i Bî-cân'ın şöhretinin yüceliğini, itibar ve derecesini kendinden geçme sırrına ermiş, cezbeye tutulmuş, vecde gelmiş, kendini Tanrı'ya adanmış kişiler anlar. Onda ezelden beri Tanrı'nın iyilik ve güzelliği ortaya çıkar (K. 2, b. 2). Şeref Hanım

bu noktada, hâl terimini edebî bir öge olarak kullanır. Bir tasavvuf terimi olarak hâl, ilahî bir lutufla salikin kalbine gelen his ve bunun ruha olduğu kadar bedene de yansımadır. Bu coşkunluk hâlini yaşayanlara ehl-i hâl adı verilir. Muvakkat olarak da bilinen ehl-i hâller, geçmiş ve gelecek zamanla ilgilenmeyen, içinde yaşadıkları zamana yönelen, o zamanın parçası olup her an yapılması gereken en doğru şeyi yapan, Tanrı ile arasındaki hâli iyice düşünüp değerlendiren kişilerdir (Demirci, 1997-b, s. 216-218).

Şaire, Ahmed-i Bî-cân'ın ilimdeki kudretini nisan yağmuruna benzetir. Bu durumda o, iyilik denizinin incisi ve cömertliğidir (K. 2, b. 4). Şeref Hanım, rumî takvime göre nisanın on sekizinci günü yağın yağmur tanelerinin denizde, sadef denilen kabuklu deniz hayvanının karnına girip inci olmalarına dair halk inanışına da telmihte bulunur (Onay, 2009, s. 357).

Ahmed-i Bî-cân, ceza gününün sanıklarına suçlarının bağışlanması için aracılık edecektir. Şaire, bu nedenle onun iyiliklerinden ümidini kesmediğini söyler (K. 2, b. 7). O, pervasızca Tanrı âşıklarının salhanesinin kurbanı olup kavuşma ve zevk anına canını feda edendir (K. 2, b. 9).

Ahmed-i Bî-cân, cennetteki güzel sesli bir bülbüldür. Bu nedenle, dünyada olgunluğun gül bahçesini açıtsa buna şaşılmaz (K. 2, b. 10). Erenlerin güneş gibi olduğu ermişlik hissarına bir kez hayret gözüyle bakıldığında, Ahmed-i Bî-cân'ın tamamen ahlak kurallarına bağlı, Tanrı'dan çekinerek günah işlemekten uzak durmakta olduğu görülür (K. 2, b. 11). Şairenin bu noktada, tasavvufî bir terim olan hayreti edebî öge olarak kullanması dikkat çeker. Hayret, kalbe gelen tecelli nedeniyle düşünemez hâle gelmektir. Bununla beraber hayret, delilde olur. Delille varılan Tanrı'nın tecellilerini temaşada düşülen hayret, doğrudur (Uludağ, 1999, s. 231).

Şeref Hanım'a göre Ahmed-i Bî-cân; istekliyi, marifet derecesinin en yükseği olan gerçeği, tam anlamıyla bütün duyu organları ve varlığıyla hissederek bilme mertebesine ulaştırandır. Şaire bu noktada, tasavvufî bir terim olarak hakka'l-yakîni edebî bir öge olarak kullanır. Hakka'l-yakîn, kesinlik açısından en doğru bilgi anlamına gelir. Bu bilgiye iç duyu veya iç tecrübeyle ulaşılır. Kur'ân-ı Kerîm'de iki surede geçen, hadislerde ise varlığı tespit edilemeyen bu terim, İslami düşünce tarihinde doğru bilginin üç kesinlik derecesinden biri olarak kabul edilir (Yavuz, 1997, s. 203-204). Şeref Hanım, hakka'l-yakîn mertebesine ulaşmak isteyen talibe, gönlünü arındırmasını tavsiye eder. Çünkü Ahmed-i Bî-cân, Zümer Suresinin 62. ayetinde de buyrulduğu üzere "*Tanrı, her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye vekildir.* (Kur'ân-ı Kerîm, 2006, s. 464)" sözlerinin gizli anlamlarını bilendir (K. 2, b. 12).

Ahmed-i Bî-cân, bolluk ve bereket semtinin rehberi ve ispatıdır. Bu nedenle şaire, kişinin Tanrı'ya yalvarmasını, bu vesileyle her tehlikeden korkusuz ve emin olmasını tavsiye eder (K. 2, b. 13). Ahmed-i Bî-cân, zengin ve yoksulun imdadına yetişen bir yardımcıdır. Herkes onun cömertliğinin kapısına sığınabilir (K. 2, b. 14). O, ufak bir yardımıyla kalbin dileklerini yerine getirebilir (K. 2, b. 15). Ahmed-i Bî-cân, Hak ehli olduğu için her yere ve yardım isteyen herkesin imdadına yetişendir (K. 2, b. 16).

Şaireye göre Ahmed-i Bî-cân, kendisine bağlanmış bir kişiyi dünya ve ahirette unutmaz. O, doğruluk ve bağlılık dayanağının sürekli ikamet edenidir (K. 2, b. 17). Şaire bu noktada, sıdk terimini anlatı ögesi olarak kullanır. Ahlaki bir terim olarak sıdk; niyette dürüstlük, sözlerin olduğu kadar davranışların da doğru ve gerçeğe uygun olmasıdır. Vefa ya da ahit ise çeşitli ilimlerde farklı anlamlarda kullanılan bir terimdir. Mutasavvıflar, ilahî ve beşerî ahitlere sadakati tasavvufun esası olarak görürler. Müritlerin tarikata girerken şeyhlere verdikleri söze, ahit denir. Bu ahitte, Tanrı'ya ve Hz. Peygamber'e verilen ahde bağlı kalmanın gerekliliği tekrar vurgulanır. Müridi ilahî sırlara ulaşma yolculuğunda, yüksek mertebelere ulaştıracak olan bu bağlılıktır (Uludağ, 1988, s. 533-534). Ahmed-i Bî-cân'a doğrulukla bağlanmış kişiler ise gaffet hâlinde uzak olacaklardır.

1.2.2. Şöhreti

Şeref Hanım Yazıcıoğlu Mehmed övgüsünde kaleme aldığı kasidesinde, er kişinin şöhretiyle anıldığını, Yazıcıoğlu Mehmed'in de bu hâl içinde olduğunu, aksi takdirde onun hakkında konuşmanın kendisi için açık bir zarar ve edep noksanlığı olacağını söyler (K. 1, b. 5).

1.2.3. Benzerlikleri-Üstünlükleri

Şaireye göre Yazıcıoğlu Mehmed; melek yüzlü, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'nin mizaç özelliklerine sahip bir kişi olup dünyanın ögüncü Hz. Muhammed ile aynı ismi taşımaktadır (K. 1, b. 6).

Muhabet; Tanrı'nın kulunu, kulun Tanrı'yı sevmesi demektir. İnsan, Tanrı'yı; nime-tine, lutfuna, esirgeyciliğine ve bağışlayıcılığına, ezelde kendisini sevip hidayet nasip etmiş olmasına bakarak sever (Uludağ, 1999, s. 341). Şeref Hanım, muhabbeti bir ülkeye benzetir ve Yazıcıoğlu Mehmed'in bu ülkeyi kendisine bağlayıp emirlerini yürürlüğe koyduğunu ifade eder. Bu noktada, Yazıcıoğlu Mehmed'i yiğitlerin önderi olarak niteler ve Rüstem'i önemsiz görür (K. 1, b. 13). Şairenin Yazıcıoğlu Mehmed'i, Fars mitolojisine ait kahramanlardan Rüstem'le karşılaştırması önemlidir. Akılla cesaretin şahsında birleştiği bir kahraman olarak Rüstem, Zâl'in oğludur. Olağanüstü bir doğumla dünyaya gelen Rüstem, savaşlarda sıkıntıya düşenlerin yardımlarına koşar, İran halkını büyük tehlikelerden kurtarır. Hayatının tamamı, savaşlarda gösterdiği kahramanlıklar ve mücadelelerle doludur (Yıldırım, 2006, s. 592-596).

1.2.4. Mekân-Makam

Şeref Hanım, Yazıcıoğlu Mehmed'in makamının kıyamet gününe kadar Gelibolu'da olduğunu ifade eder. Bütün ülkeler, aynı hâli şiddetle arzu edip imrenseler de o, bizzat Gelibolu'nun yücelik ve şöhretidir (K. 1, b. 7). Şaireye göre mutasavvıfın Gelibolu'daki türbesi, melekler zümresinin ziyaret yeridir. Onun türbesinin tozuna, zengin ve yoksul mutlaka yüz sürer (K. 1, b. 8).

Şaire, Ahmed-i Bî-cân'ın türbesini ziyaret edenlerin kalp gözünün açılacağını söyler. Ahmed-i Bî-cân, tıpkı kardeşi Yazıcıoğlu Mehmed gibi, İslam'ın çizdiği ahlak sınırları içinde yaşayan bir mürşittir. Bu nedenle Ahmed-i Bî-cân, ilahî sırlara ulaşma yolculuğu sırasında İslam'ın belirlediği doğru yolda yürümek isteyenler için bir örnek, önder ve mürşit olacaktır (K. 2, b. 5).

1.2.5. Edebî Yönleri

Şeref Hanım Yazıcıoğlu Mehmed övgüsünde yazdığı kasidesinde, mutasavvıfın eserlerinin özellikleri hakkındaki fikirlerini de ifade eder. Şaireye göre Yazıcıoğlu Mehmed'in yazdıklarını okuyan âşıklar, onun yüceliğini ve ateş saçan bir âşık olduğunu anlarlar (K. 1, b. 11). Yazıcıoğlu Mehmed, mucizeler söyleyen seçkin bir şairdir. Şairler, onun söylediği bir mısra için bile nazire söyleyemezler (K. 1, b. 12).

Şeref Hanım, Ahmed-i Bî-cân övgüsünde yazdığı kasidesinde, mutasavvıfın güneşten daha parlak olduğunu, âşıklar zümresinin onun erdemlerinin parlaklığını *Envârü'l-âşıkîn* adlı kitabından bildiklerini ifade eder (K. 2, b. 8). Yazıcıoğlu Mehmed'in *Megâribü'z-zamân li-gurûbi'l-eşyâ fi'l-âyn ve'l-tyân* adlı Arapça eserinin serbest tercümesi olan dini-didaktik mahiyetteki bu eser, 1446-1451 yılları arasında Gelibolu'da yazılmış ve Anadolu'da Müslüman-Türk kimliğinin şekillenmesinde etkili olmuştur (Serdaroğlu ve Aydın, 2011).

1.2.6. Şeref Hanım Biyografisinde Yazıcıoğlu Mehmed ve Ahmed-i Bî-cân

Şeref Hanım, Yazıcıoğlu Mehmed övgüsünde yazdığı kasidesinin son üç beytinde, mutasavvıfla olan ilgisini dile getirir. Çocukluk devrinde, bir kez Yazıcıoğlu Mehmed'in türbesini ziyaret ettiğini, o günden itibaren mutasavvıfın kendisine yardım ulaştıran olduğunu ifade eder (K. 1, b. 16). Kendi gönlüne seslenerek o kişinin övücüsü olduğunu, hâlîni anlatmasında bir sakınca olmadığını, Yazıcıoğlu Mehmed'in iyilik ve cömertlik kaynağının denizi olduğunu söyler (K. 1, b. 17). Kendisi, onun yüce kişiliğinden yardım ve bağışlanma isteyendir. Yazıcıoğlu Mehmed ise suç işlemiş olanlara ve çaresizlere yardım ettiğinden isteğini geri çevirmeyecektir (K. 1, b. 18). Şaire, Ahmed-i Bî-cân övgüsünde yazdığı kasidesinde de çocukluk yıllarında Gelibolu'da mutasavvıfın temiz toprağına yüz sürdüğünü, hâlâ o toprağın gözlerinde sürme olduğunu ifade eder (K. 2, b. 18).

Şeref Hanım'ın incelediğimiz iki kasidesinde, Yazıcıoğlu Mehmed ve Ahmed-i Bî-cân'ın şairenin biyografisiyle ilgisini gösteren dört beyit vardır. Şeref Hanım'ın bu beyitlerinde, Gelibolu'ya bir kez ve çocukluk devrinde gittiğini vurgulaması onun biyografisiyle ilgili önemli bir bilgidir. Yine bu beyitlerdeki ifadeleri, söz konusu manzumeleri hayatının sonraki dönemlerinde kaleme aldığını düşündürmektedir. Ayrıca bu beyitler, şairenin Yazıcıoğlu Mehmed ve Ahmed-i Bî-cân'a olan muhabbetini göstermesinin yanı sıra onun biyografisine sağladıkları katkı bakımından da önemlidir.

Sonuç

Şeref Hanım, XIX. asırda yetişmiş kadın şairlerdendir. Şaire, XV. asır mutasavvıflarından Yazıcıoğlu Mehmed ve Ahmed-i Bî-cân övgüsünde iki kaside kaleme almıştır. Bu kasideler, nazım şekli açısından gelenekteki örneklerine benzememektedir. Alışılmış kaside planına uymayan ve nesîb-teşbîb, girizgâh, fahriye, dua gibi bölümleri içermeyen bu manzumelerde şairenin sadece memduhlarının çeşitli yönlerden övgülerine yoğunlaştığı görülür. Her iki kaside de aynı aruz kalıbıyla yazılmış olup manzumelerde ciddi aruz kusurları bulmak imkânsızdır. İmale, ulama ve med, bu manzumelerde ahenk ögesi olarak kullanılır. Şaire, kafiye-redif kullanımı açısından da başarılıdır. Muhteva açısından değerlendirdiğimizde, iki kaside de memduhların mutasavvıf oluşları, şöhretleri, benzerlikleri-üstünlükleri, makam ve mekânları ile edebî yönleri açısından övüldükleri görülür. Ayrıca söz konusu iki manzume, şairenin biyografisine de katkı sağlar.

Kaynakça

- Arslan, M. (2002). *Şeref Hanım divanı*. İstanbul: Kitabevi.
- Arslan, M. (Nşr.). (2010). Şeref Hanım. *Diyânet vakfı İslam ansiklopedisi*. (C. 38), İstanbul: Diyânet Vakfı Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1998-a). Yazıcıoğlu Mehmed ve Muhammediyesi. *Eski Türk edebiyatı araştırmaları*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1998-b). Ahmed-i Bî-cân. *Eski Türk edebiyatı araştırmaları*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Demirci, M. (Nşr.). (1997-a). Hakikat. *Diyânet vakfı İslam ansiklopedisi*. (15). İstanbul: Diyânet Vakfı Yayınları.
- Demirci, M. (Nşr.). (1997-b). Hâl. *Diyânet vakfı İslam ansiklopedisi*. (15). İstanbul: Diyânet Vakfı Yayınları.
- Demirci, M. (Nşr.). (1998). Himmet. *Diyânet vakfı İslam ansiklopedisi*. (18). İstanbul: Diyânet Vakfı Yayınları.
- Dilçin, C. (2000). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. (6. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- İpekten, H. (1994). *Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaman, H., Özbek, A., Dönmez, İ. K., Çağrııcı, M., Gümüş S., Turgut, A. (2006). *Kur'ân-ı Kerîm ve açıklamalı meal*. Ankara: Diyânet Vakfı Yayınları.
- Kurnaz, C. ve Çeltik, H. (2010). *Divan şiiri şekil bilgisi*. Ankara: H Yayınları.
- Morkoç, Y. E. (2016). Şeref Hanım'ın şiirlerinde din ve tasavvuf. *Journal of Human Sciences*. (13/ 3). 5304-5325.
- Onay, A. T. (2009). *Açıklamalı divan şiiri sözlüğü (eski Türk edebiyatında mazmunlar ve izahı)*. Ankara: H Yayınları.

- Pala, İ. (2007). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. (15. Baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Saraç M. A. Y. (2007). *Klâsik edebiyat bilgisi (biçim-ölçü-kaftiye)*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Serdaroğlu, H. M. ve Aydın, A. L. (Çev.). (2011). *Yazıcıoğlu Ahmed Bî-cân-Envârü'l-âşıkîn*. İstanbul: Çelik Yayınevi.
- Şevki, Y. Y. (Nşr.). (1997). Hakka'l-yakîn. *Diyânet vakfı İslam ansiklopedisi*. (15). İstanbul: Diyânet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (Nşr.). (1988). Ahid. *Diyânet vakfı İslam ansiklopedisi*. (1). İstanbul: Diyânet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (Nşr.). (1993). Ârif. *Diyânet vakfı İslam ansiklopedisi*. (3). İstanbul: Diyânet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (1999). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. (4. Baskı). İstanbul: Marifet Yayınları.
- Uludağ, S. (Nşr.). (2002). Kerâmet. *Diyânet vakfı İslam ansiklopedisi*. (25). İstanbul: Diyânet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (Nşr.). (2007). Niyaz. *Diyânet vakfı İslam ansiklopedisi*. (33). İstanbul: Diyânet Vakfı Yayınları.
- Yıldırım, N. (2006). *Fars mitolojisi sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Ek:**K1****Medhiye**

mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün

1. Erenler ser-firâz-ı 'ârifândır Yazıcı-zâde
Velî içre müşârün-bi'l-benândır Yazıcı-zâde
2. İder dil-sîr nâsı hân-ı feyzi artar eksilmez
'Aceb sultân özge kahramândır Yazıcı-zâde
3. Kerâmet tahtına rûz-ı ezelde eylemiş iclâs
İki 'âlemde şâh-ı kâm-rândır Yazıcı-zâde
4. Olur hâsıl murâdın rabt-ı kalb ile niyâz eyle
Diyâr-ı himmete sâhib-kırândır Yazıcı-zâde
5. Er oğlu şöretiyle yâd olur yoksa bana billâh
Dimek sût'-i edeb mahz-ı ziyândır Yazıcı-zâde
6. Melek-sîret Ebû-Bekr ü 'Ömer 'Osmân 'Alî-haslet
Semiyy-i Hazret-i Fahr-ı Cihân'dır Yazıcı-zâde
7. Yeridir haşre dek cümle bilâd eyler ise gıpta
Gelibolı'ya bi'z-zât 'izz ü şândır Yazıcı-zâde
8. Gubâr-ı türbesine yüz sürer bây u gedâ elbet
Ziyâret-gâh-ı hayl-i kudsiyândır Yazıcı-zâde
9. Meh-i burc-ı sa'âdet lem'a-pâş envâr-ı ikbâli
Kemâl-i fazl ile günden 'ayândır Yazıcı-zâde
10. Velî genc-i dür-i bahr-ı hakikat dinse şâyeste
Na'at-hân-ı Habîb-i Müste'ândır Yazıcı-zâde
11. Gel ey 'uşşâk oku te'lîfin aç evrâkın anlarsın
Ne rütbe 'âşık-ı âteş-feşândır Yazıcı-zâde
12. Sühan-gûyân tanzîr idemez bir mısra'-ı nutkın
Güzîde şâ'ir-i mu'ciz-beyândır Yazıcı-zâde

13. Mahabbet mülkini teshîr idüp hükmin revân itmiş
Değil Rüstem re'îs-i pehlevândır Yazıcı-zâde
14. Kanadı altına gir sâyesinde olasın sâlim
Hümâ-yı lâne-i nahl-i cinândır Yazıcı-zâde
15. Dile ihlâs ile maksûdunu zât-ı kerîminden
Penâh u çâre-sâz-ı 'âcizândır Yazıcı-zâde
16. Şeref vakt-i sabâvetde ziyâret eyledim bir kez
Bana ol dem bu dem imdâd-resândır Yazıcı-zâde
17. Gönül meddâhım ol memdûha nola 'arz-ı hâl itsem
'Înâyât u keremde bahr-i kândır Yazıcı-zâde
18. Cenâbından meded-hânım şefâ'at-hânım itmez red
Mu'în-i bî-kesân u mücrimândır Yazıcı-zâde
(Arslan, 2002: 118-119)

K2

Medhiye

mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün/ mefâ'îlün

1. Tarîk-i müstakîme reh-nümâdır Ahmed-i Bî-cân
Hakîkat sâlikine pîşvâdır Ahmed-i Bî-cân
2. 'Uluvv-i şân u kadr u rütbesini ehl-i hâl anlar
Ezelden mazhar-ı lutf-ı Hudâdır Ahmed-i Bî-cân
3. 'Aceb mi zâtına makbûl-i hayl-i enbiyâ dinse
Ki memdûh-ı cemî'-i evliyâdır Ahmed-i Bî-cân
4. Hemîşe olsa cârî nola nîsân-ı füyûzâtı
Dür-i deryâ-yı ihsân u 'atâdır Ahmed-i Bî-cân
5. Ziyâret kıl Gelibolı'da hâk-i türbesin tâ kim
Açılsın cân gözin kuhl-i cilâdır Ahmed-i Bî-cân

6. Diyüp geçme Yazıcı-zâdeler kâf-ı kerâmetde
Muhammed murg-ı ‘ankâdır hümâdır Ahmed-i Bî-cân
7. Günâhım var mı eltâfindan ümmîdim kesilmezse
Şefî’-i mücrim-i rûz-ı cezâdır Ahmed-i Bî-cân
8. Fürûg-ı fazlını Envârü’l-‘Âşık nâm kitâbından
Bilür ‘uşşâk günden rûşenâdır Ahmed-i Bî-cân
9. Olup kurbân-ı Bismil-gâh-ı ‘aşkullâh bî-pervâ
Dem-i zevk u visâle cân-fedâdır Ahmed-i Bî-cân
10. Nola şerh-i gülistân-ı kemâl itdiyse ‘âlemde
Cinânda ‘andelîb-i hoş-nevâdır Ahmed-i Bî-cân
11. Velâyet burcına bir kez nazar kıl çeşm-i ‘ibretle
Güneş gibi erenler pür-hayâdır Ahmed-i Bî-cân
12. İder hakka’l-yakîne vâsıl ihlâs-ı dilin berk it
Rumûz-ı küllü şeye âşinâdır Ahmed-i Bî-cân
13. Tazarru’ eyle her cây-ı hatarda olasın sâlim
Delîl ü rehber-i semt-i rehâdır Ahmed-i Bî-cân
14. Der-i cûdun nola cây u penâh eyler ise herkes
Mu’în ü yâver-i bây u gedâdır Ahmed-i Bî-cân
15. İder hall nâhun-ı himmetle yâ hû ‘ukde-i kalbin
Hemân kıl ‘arz-ı hâl müşkil-güşâdır Ahmed-i Bî-cân
16. İrişür her mahalle birdür ehlullâha bu’d u kurb
Niyâz it sıdk ile imdâd-resândır Ahmed-i Bî-cân
17. Ferâmûş eylemez bir bendesin dünyâ vü ‘ukbâda
Mukîm-i mesned-i sıdk u vefâdır Ahmed-i Bî-cân
18. Gubâr-ı pâkine hîn-i tufûliyyetde yüz sürdüm
Şeref ‘aynımda hâlâ tûtüyâdır Ahmed-i Bî-cân
(Arslan, 2002: 120-121)